

**TEMSİLDE
ADALET
YÖNETİMDE
İSTİKRAR
PANELİ**

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi,
1 Ekim 2015, İstanbul

Yayına Hazırlayanlar
Lokman Burak ÇETİNKAYA
Halil ÇİÇEKFİDAN

HUKUK FAKÜLTESİ

Ekim 2015

I. OTURUM

"Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar" İkilemi

Prof. Dr. Nihat Bulut, İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı

Seçim Sistemleri

Doç. Dr. Göksel Aşan, İstanbul Bilgi Üniversitesi

Karşılaştırmalı Hukuktaki Örnekleriyle Seçim Barajı

Prof. Dr. İlhan Kaya, UKAM Başkanı, Yıldız Teknik Üniversitesi

II. OTURUM

Türk Siyasi Partiler Rejiminin "Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar" Yönünden Değerlendirmesi

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN, İstanbul Üniversitesi

Politik Sosyoloji Perspektifinden "Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar"

Yrd. Doç. Dr. Kaya Akyıldız, Bahçeşehir Üniversitesi

I. OTURUM

"Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar" İkilemi

Prof. Dr. Nihat Bulut, İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı

- Demokrasi, ideal anlamda halkın kendisini yönetmesi olarak tanımlanır. Özellikle liberal demokrasi çerçevesinde burada bir anlam kayması meydana gelmiştir. Artık halkın temsilcileri aracılığıyla yönetildiği bir sistemden söz ediyoruz. Bu noktada da temsilcilerin seçilmesi için bir sisteme olan ihtiyaç ortaya çıkıyor. Seçim sistemlerini sadece teknik anlamda bir usul olarak anlamamak gerekir; aynı zamanda siyasi parti yapıları da dahil olmak üzere siyasal sistemin birçok unsurundan etkilendiği ve onları etkilediği açıktır.
- Seçim sisteminin temelde iki temel işlevi vardır. Birincisi toplumdaki değişik görüşleri siyasal sisteme yansıtmaktır ki bu işlev temsilde adaleti ön plana çıkarıyor. Ama tabii seçimlerin yegane amacı bu değil; aynı zamanda bir hükümet çıkarma işlevi var ki burada da yönetimde istikrar ön plana çıkıyor.
- Temsilde adalet, sistemin çok partililiğe uygun düşmesi ve çok sesliliğe uygun zemin oluşturması açısından önemlidir. Yönetimde istikrar ise güçlü bir yönetimi ifade etmektedir. Bu iki ilke arasında da doğal bir gerilim vardır. Dolayısıyla öyle bir seçim sistemi yapacaksınız ki bütün kesimler sayısal olarak parlamentoda karşılık bulacak ve bununla birlikte bir güçlü iktidar çıkarılabilecek. Her iki ilkenin belli oranda karşılanabildiği en dikkat çekici örnek 1965 yılındaki seçimlerde uygulanan milli bakiye sistemidir. Adalet Partisi, temsilde adaleti önceleyen bu seçim sistemi içinde tek başına iktidar oldu ve bir anlamda yönetimde istikrar da karşılanmış oldu. Her ne kadar bu örnek her iki ilkeyi kavuşturmanın imkansız olmadığını gösterse de her bir seçimde temsilde adalet ve yönetimde istikrarın aynı anda karşılanabilmesi zayıf bir ihtimaldir. Dolayısıyla kabul edilmesi gerekir ki bu iki ilkeden birini ön plana çıkardığınızda diğeri daha arka planda kalacaktır. O zaman dengeyi nasıl bulacağınız veya hangi ilkeyi önceleyeceğinize bağlı olarak farklı seçim sistemlerinin geliştirildiğini görüyoruz.
- Çoğunluk sisteminin yönetimde istikrarı öncelediğini söylemek gerekir. En çok oyu alan partinin aşırı temsili söz konusu olur burada. Bizde 1946'da uygulanmıştır. CHP'nin en çok oyu alacağı beklentisiyle kabul edilen bu sistemde CHP 1946'da

başarılı olmuşsa da 1950 seçimlerinde geçerli oyların %53'ünü alan Demokrat Parti'nin parlamentodaki sandalyelerin %83'ünü aldığını görüyoruz ki bu da çoğunluk sisteminin temsilde adalet bakımından sorunlu yanını ortaya koyuyor.

- Nispi temsil sistemine gelince partilerin aldığı oyla parlamentodaki temsil oranının birbirine epey yaklaştığını görüyoruz bu sistemde. Özünde temsilde adaletini önceleyen bir yöntemdir nispi temsil sistemi. Önceki döneme tepki olarak 1961 Anayasasında nispi temsil sisteminin belirlendiğini görüyoruz ki bu temsil adaletinin ön plana çıkarıldığı bir dönem olmuştur. Ne var ki ilk zamanlarda Adalet Partisinin 1965 ve 1969 seçimlerindeki başarısı dolayısıyla istikrar bakımından çok bozucu bir rol oynamamışsa da bu seçim sistemi, 1970'den sonraki seçimlerde tek başına iktidarın ortaya çıkmasına engel olmuş ve istikrarsızlığın sebebi olarak gösterilmiştir. Nispi temsil sistemi, 1970'lerden başlayarak Türkiye'de yönetimde istikrar sorunu yaratmakla eleştirilmiştir.
- Karma sistemlerin her iki ilkeyi bağdaştırmayı hedeflediği söylenebilir ama bunun pek mümkün olmadığını baştan söylemek gerekir. Karma sistem, Almanya'da uygulanan çift oy ya da kişiselleşmiş nispi temsili ifade etmektedir. Karma sistemin örneklerini biz 1987 ve 1991 seçimlerinde görüyoruz. Bu seçimlerde %10 barajına ek olarak çevre barajları ve kontenjan adayları vardı. Karma sisteminin bu uygulanış yolu dolayısıyla 1987 seçimlerinde Anavatan Partisi %36 ile epey bir milletvekili çıkarmıştı. Siyasal yapı parçalanınca sistemi ne kadar nispi temsil içinde çoğunlukçu dizayn etseniz de yönetimde istikrar açısından çözüm olmuyor. Nitekim 1991 seçimleri de bunu gösterdi. Daha sonra bundan vazgeçti Türkiye.
- Türkiye'de 12 Eylül darbesinden sonra geçmişe tepki olarak nispi temsil içinde kalındı ama istikrarı önceleyerek %10 seçim barajı getirildi. 1995'te köklü anayasa değişiklikleri yapıldı. Anayasanın 67. fıkrasına temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri o tarihte girdi. Denildi ki seçim kanunları bu iki ilkeyi bağdaştırıcı şekilde düzenlenecektir. Fakat kabul etmek gerekir ki bu iki ilkeyi bağdaştırmak kolay bir şey değil.
- Bugün %10 seçim barajıyla birlikte nispi temsil sistemi uygulanmaktadır Türkiye'de. Bu çerçevede ülkemizde yapılan seçimleri değerlendirecek olduğumuzda 1995 ve 1999 seçimlerinde ne temsil adaletinin ne de yönetimde istikrarın tam olarak gerçekleşmediği seçimler olduğunu görüyoruz. Her iki seçimde de parlamentoya beşer parti girdi. %10 seçim barajı yüzünden oy verenlerin 1995'te %15'i; 1999'da ise %20'si parlamentoda temsil edilemedi. 1999'da ancak üç partinin koalisyonuyla bir iktidar ortaya çıktığı düşünülünce bu seçimlerde ne temsilde adaletin ne de yönetimde istikrarın sağlanamadığı görülecektir.
- 2002 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi, geçerli oyların %34'ünü alarak parlamentonun %66'sına sahip oldu. CHP ise geçerli oyların %19'unu alarak

parlamentonun %32'sine sahip oldu. 9 da bağımsız aday seçildi. 2002 seçimlerinde oy verenlerin %46'sının temsil olanağı bulamadığı görülmüştür ki temsilde adalet açısından en çok eleştirilecek seçimdir bu. Fakat şunu da eklemek gerekir ki böyle bir durum, oluşan parlamento açısından bir meşruiyet problemi yaratmaz. Çünkü kuralları önceden konulmuş bir oyunun sonucudur bu. Ancak elbette temsilde adalet ilkesinin en çok zedelendiği seçim olarak da eleştiriyebiliriz.

- 2007'de sistem de kanun da 2002'dekinin aynısı olsa da AK Parti'nin oylarını artırmasına rağmen parlamentoda elde ettiği sandalye oranı 2002'ye kıyasla azalmıştır. AK Parti %40 oyla parlamentonun %62'sine, sahip oluyor. İktidar partisi açısından sistem bir avantaj sağlıyor. Zira aldığı oyla temsil yüzdesi arasında bir farklılık var. CHP ve MHP'nin aldığı oyla temsil yüzdesi birbirine çok yakın bu seçimlerde. Fakat bu seçimin önemli bir özelliği var, o da bağımsızlar. Bugünkü adıyla HDP milletvekilleri bağımsız olarak seçime giriyorlar. Bu bağımsızlar sayesinde oy verenlerin %95'inin iradesi meclise yansıyor. Bu gerçekten çok önemli bir oran. Partiler arasındaki bir temsil oranı adaletsizliğinden söz etmek mümkünse de seçmenlerin toplam iradesinin parlamento'ya yansması bakımından 2007 seçimleri önemli. Bu seçimde hem temsil adaleti bakımından 2002'yle kıyaslanamayacak bir temsil adaleti sağlandı, hem de güçlü bir iktidar çıktı. Ancak bu sistemden değil, seçmen tercihlerinden kaynaklanan bir durum. Seçmenlerin büyük partilerde toplanması hali söz konusu burada.
- 2011 seçimleri de 2007 seçimlerine benziyor. AK Parti bu sefer %49 oyla parlamentonun %59'una hakim olabiliyor. Bu aslında temsil adaleti bakımından daha uygun önceki seçimlere göre. CHP'nin aldığı oyla temsil oranı birbirine yakınsa da MHP'nin temsil oranının bu sefer aldığı oydan daha aşağıda kaldığını görüyoruz. Bağımsızların temsil oranıyla aldığı oy ise eşit, 6,5. Yine %95 temsil oranı söz konusu.
- 2007 ve 2011'de temsilde adalet ve yönetimde istikrarın aynı anda karşılanmış olması seçim sistemlerinden değil; seçmen tercihlerinden kaynaklanan bir durumdur. Partilerin yasal olmasa da birleşerek seçime girmesi ve seçmenlerin büyük partilerin çatısı altında toplanması söz konusu.
- Seçim sistemimizin özellikle %10 seçim barajı sebebiyle küçük partilerde bir umutsuzluk yarattığı söylenebilir.
- 2015 seçimlerinde ise durum değişiyor. 2002'den sonra temsilde adalet konuşulmaya başlanmıştı ki bu seçimlerden sonra acaba yine yönetimde istikrarı mı konuşacağız endişesi ortaya çıktı. AK Parti %40,8 oyla %47 temsil oranı elde etmiş. Aldığı oyla çıkardığı milletvekili sayısı arasındaki oran bakımından en adil olanı bu seçim. CHP'de hiç değişmiyor bu, ne oy oluyorsa o civarda temsil oranı elde ediyor hep: 24. MHP %16 oyla %14 temsil elde etmiş. HDP ise %13 oyla %14 temsil elde

etmiş. Saadet dışında %2'yi geçen, hatta %1'i geçen bir parti yok bu seçimde. Temsil oranı burada %96'ya yaklaşmış. Temsilde adalet bakımından ideale giderken yönetimde istikrar açığı ortaya çıkmış durumda. Tabii bu mutlak bir adalet değil, ama önemli ölçüde sağlanmış bir adaletten söz ediyoruz. Sadece AK Partinin tek başına iktidar olamaması değil burada istikrarsızlığı gösteren şey. Parlamentoda temsil imkanı bulan partiler arasında koalisyon kurma konusunda bir mutabakatın ortaya çıkmamasına dayanarak bu istikrarsızlığa işaret edilmektedir. Dolayısıyla bundan sonraki seçimler ve seçim sistemleri daha çok istikrar bağlamında tartışılabilir.

- Bundan sonra ne yapmak gerekir? Seçim sistemimiz tek başına ne temsilde adaleti ne de yönetimde istikrarı sağlama noktasında güvenceleri olmayan bir sistem. Dolayısıyla her ne kadar temsilde adalet bakımından problem doğurmadığı dönemler olmuşsa da %10 seçim barajını aşağı çekmek gerekir. Buna yönetimde istikrarın önemli bir enstrümanı gözüyle bakmamak gerekir. Çünkü siyasi tarihimize bakıldığında bu denli yüksek bir baraja rağmen istikrarsızlığın ortaya çıktığı dönemler olmuştur. Seçim barajının %5'e düşürülmesi düşünülebilir. Eğer bunun bir yönetimde istikrar açığı ortaya çıkaracağı düşünülüyorsa bir miktar çevre barajı getirilerek sistem yeniden dizayn edilebilir. Eğer %10 seçim barajında ısrar edilecekse de bir Türkiye milletvekilliği sistemine geçilebilir. Gerçi bu Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi daha önce. Bu iki ilkeyi bağdaştırmak çok zor olduğundan bu gibi yollar istenerek daha makul bir sistem elde edilebilir.

Seçim Sistemleri

Doç. Dr. Göksel Aşan, İstanbul Bilgi Üniversitesi

- Seçimde önümüzde bir seçenekler kümesi var. O seçenekler kümesi içerisinde de belli etkenlere bağlı olarak oluşturduğumuz tercihlerimiz var. Bu tercihler üzerinden de bir seçim yapıyoruz. Bu kişisel tercihleri bir araya getirerek ülkenin yönetimi için bir sosyal, bir toplumsal tercih ortaya koyuyoruz.
- Bugüne kadar insanoğlunun bulduğu en başarılı seçim sistemi piyasadır. Çünkü piyasa şunu yapıyor: Sizin hepinizin mal ve hizmetler üzerinde tercihleriniz var, aslında siz bütün tüketim kararlarınızı o tercihlere göre alıyorsunuz, ve piyasa sizi o bütün tercihlerinizi, o milyonlarca insanın tercihini bir araya getiriyor ve doğru bir sinyal veriyor üreticilere. Dolayısıyla piyasa sizin kişisel tercihlerinizi bir toplumsal tercih haline getiriyor ve bu sayede üreticiye verilen doğru sinyalle siz tercih ettiğiniz ürüne ulaşabiliyorsunuz. Ekonomik açıdan alınan bu tercih sisteminin, siyasi anlamda seçim sistemi ile bu bağlamda benzerlik gösterdiği söylenebilir.
- Hepimizin bir tercih sıralaması var ve bunu bir seçenekler kümesi üzerine yapıyoruz. Seçenekler kümesindeki x, y, z için bir tercih sıralaması yapmaktan söz ediyorum. Tüm bireylerin bu seçenekler kümesi üzerindeki tercihlerini alıp, bundan hareketle bize toplumsal tercihi gösteren bir mekanizma arıyoruz seçim sistemlerinden bahsederken.
- Günümüzdeki seçim sistemimiz daha basit bir şeyi soruyor. Bir tane tercih soruyor. Yapacağımız yöntemde yine bireylerin tercihlerine bakacağız ama bize bir sıralama vermeyecek. Yani tercihlerden sadece birini alıyoruz. Tek seçenek sorulduğunda da olay basitleşiyor. Oysa ikinci tercihleri de hayli önemli seçmenlerin.
- Aynı profile farklı yöntem uyguladığınızda her bir yöntem farklı bir tercihi ön plana çıkarabilir. Dolayısıyla seçtiğiniz seçim sistemi sizin iktidarı belirleme yönteminiz oluyor. Yöntemin ne kadar önemli olduğunu gösteriyor bu da. Çoğunluk sistemi, iki turlu çoğunluk sistemi, Borda ve çoğunluklu uzlaşma yöntemleri. Bu yöntemleri kısa kısa ele alacak olursak:
- Çoğunluk yönteminde en çok oyu alan adayın seçilmesini ifade ediyor. Burada seçmede çoğunluğa bakıyoruz. Fakat elemelerde çoğunluğu sağlayamıyor. Eğer bir çoğunluk bir alternatifi son tercih olarak belirlemişse, o sistemin o alternatifi seçmemesini ifade ediyor elemelerde çoğunluk. Tercihi sormak bu yüzden çok önemli. Tek oy atıldığında seçmenin sadece seçimini görüyoruz, ama elemek istediği seçeneği yani el alt sıradaki tercihini bilmiyoruz. Bize bu bilgiyi sormuyor bugünkü seçim sistemi. Eğer seçmenin yarısından fazlası en üste aynı tercihi yazmışsa bir sorun çıkmıyor bu sistemde. Ama eğer yarısından fazlasının son tercihi aynı zamanda en çok oyu alan partiyse işte orada elemelerde çoğunluğun göz ardı edildiğini görüyoruz.

- İki turlu çoğunluk sistemi ise en çok oyu alan iki alternatifi bir daha oylatıyor topluma. Bu sistem daha az problemlı çoğunluk yöntemine göre. Ama burada da toplumun büyük kesiminin kabul edebileceği bir adayın daha ilk turda elenmesi ihtimali söz konusu olabiliyor.
- Bir diğeri de Borda. Seçmenlerin tercihlerini sıralamasını öngörüyor bu sistem de. Her bir seçmenin tercih profilindeki partilere tercih sırasına göre bir puan veriliyor. Partilerin aldığı toplam puana göre de genel sonucu veriyor. Bu sistemin seçmede çoğunluğu sağlamama ihtimali en dikkat çeken zaafı olarak gözüküyor çünkü seçim sistemlerinin en vazgeçilmez özelliği seçmede çoğunluğu sağlamasıdır.
- Çoğulcu uzlaşıda ise herkese tercihleri sorulacak ve ilk tercihlerde hiçbir seçenek %50'yi geçmemişse bu sefer ikinci tercihlere bakacağız. Herkesin ikinci tercihlerinde eğer bir alternatif %50'nin üstüne çıkmışsa onu seçeceğiz; çıkmamışsa bu sefer üçüncü tercihlerine bakacağız. Matematiksel olarak seçenek sayısının yarısında zaten mutlaka çoğunluk sağlandığı görülüyor. Uygulaması ve kabul edilmesi zor gibi görünse de arzu edilen ilkelere cevap vermesi bakımından en ideal sistemin bu olduğu söylenebilir.
- Doğru seçim yöntemi, toplumun ortaya çıkan sonuçla mutluluğuyla ölçülebilir.
- Seçim sistemlerinde bir en iyiden bahsedemediğimiz bir “second best” seçme durumundayız.
- Temsilde adalet ve yönetimde istikrarı aynı anda sağlayan bir seçim sisteminin zorluğundan bahsediyoruz. O zaman en doğrusu bunları ayrı ayrı ön plana çıkaran iki seçim yapmak olabilir. Eğer her iki ilkeyi aynı seçimde sağlayamıyorsak ama ikisinin de çok önemli olduğunu düşünüyorsak o zaman ayrı ayrı seçebiliriz. Kanun yapmak ve yöneticileri denetlemek üzere bir temsilciler meclisi seçiminde temsilde adaleti maksimize eden seçim sistemi kabul edilip, bunun dışında ayrı bir seçimle de topluma sizi kim yönetsin sorusu yöneltilebilir. Burada başkanlık sisteminden söz ediyorum. Ben bu sistemin her iki ilkeye de cevap verebildiğini düşünüyorum.

Karşılaştırmalı Hukuktaki Örnekleriyle Seçim Barajı

Prof. Dr. İlhan Kaya, UKAM Başkanı, Yıldız Teknik Üniversitesi

- Konunun bir bütünlük içinde ele alınmasını gerektiğini düşündüğümünden seçim barajları odaklı konuşmamda aynı zamanda siyasi partiler kanunu ve seçim sistemleri gibi konulara da değineceğim.
- Bütün seçim sistemlerinin bir seçim barajı vardır aslında. Ya doğal ya da tanımlanmış bir kısım barajlar var.
- Türkiye’de seçim barajı meselesi öteden beri çok tartışılan bir konudur. 1980 Anayasa değişikliğinden sonra yapılan bir kanunla belirlenmiş bir orandır %10’luk seçim barajı ve otuz yılı aşkın bir süredir bu sistemle devam ediyoruz.
- Diğer ülkelerin uygulamalarının, tecrübelerinin değerlendirilmesi bizim açımızdan önem ihtiva etmektedir kendi sistemimizi belirleme noktasında.
- Demokrasinin en kutsalı sayılan sandığın meşruiyeti, seçmen iradesinin adil bir şekilde yansıtılmasına bağlıdır. Eğer adil bir şekilde yansıtılmadığı düşünülüyorsa aynı zamanda meşruiyet de tartışma konusu olabilmektedir. Çoğulcu bir demokrasinin inşası aslında farklı siyasi eğilimlerin sisteme entegresine bağlıdır. Bunu yapmadığımızda bu sefer de demokrasiniz sorunlu hale gelir. Çünkü belirli kitleleri sürekli dışarıda tutuyorsanız bir temsiliyet sorunu üretiyorsunuz ve sadece istikrarı öncelediğinizde bu sefer adaletsizlik sorununu üretmiş oluyorsunuz. Dolayısıyla buradaki temel husus yönetimde istikrar ile temsilde adalet arasındaki dengenin nasıl sağlanacağı konusudur.
- Seçim sistemlerinin temelinde bir baraj var zaten ayrıca tanımlanmış olmasına gerek olmaksızın.
- Yönetimde istikrar sanki bir tek parti iktidarına bağlıymış gibi bir algı oluşmaktadır. Yani tek parti olmazsa yönetimde istikrar olmazmış gibi düşünülüyor ki ben buna katılmıyorum.
- Seçim barajının üç temel işlevi vardır bakıldığında. Birincisi güçlü iktidarlar. Barajın temel mantığı güçlü bir yönetim elde etmek ve karar mekanizmalarının kolay işlemlerini sağlamaktır. İkincisi siyasi istikrardır. Üçüncüsü ise, her ne kadar çok dile getirilmese de, istenmeyen grupların meclis dışında tutulmasıdır.
- Baraj, bir siyasi partinin parlamentoda temsil edilmesi için alması gereken asgari oy oranıdır. Bu oran, ulusal düzeyde olabildiği gibi yerel ya da bölgesel düzeyde de olabilir. Çoğunlukçu sistemlerde temelde herhangi bir baraj öngörülmez, ama bir doğal baraj oluşur. Bir partinin ya da adayın temsil elde etmesi için alması gereken oy oranıdır bu

doğal baraj. ABD, doğal baraj için iyi bir örnektir. Tüm seçim sistemleri için geçerlidir bu doğal baraj. Bizim asıl odak noktamız nispi temsil sistemlerinde uygulanan barajdır. Bu da genelde parçalı yönetimleri, koalisyonları önlemek ve yönetimde istikrarı sağlamak için küçük siyasi partileri işbirliğine zorlamak ya da parlamento dışında kalmasını sağlamak anlamına gelmektedir. Birçok ülkede radikal fraksiyonların parlamento dışında temsilini engellemek üzere kurulduğunu görüyoruz bu baraj uygulamasının.

- Dünyadaki seçim barajı uygulamalarına bakıldığında üç çeşit ülke grubundan bahsetmek mümkündür. 1- Ulusal düzeyde baraj uygulayan ülkeler, 2- Bölgesel ve yerel düzeyde baraj uygulayan ülkeler, 3- Tanımlanmış bir baraj olmayan ülkeler. Bu son grupta genelde tek adaylı dar seçim bölgesi uygulaması yapan ülkelerdir. Mesela ABD gibi. Dolayısıyla doğal baraj sistemi devrededir burada. Yani sizin bir baraj tanımlamanıza ihtiyaç yoktur. Siyasi partilerden çoğunluğu alan otomatik seçilmiş oluyor bu sistemde. Burada barajı esneten en önemli pratik geniş katımlı ön seçimlerdir. O yüzden diyorum ki meseleleri bütünlük içinde ele almak gerekir. Mesela Demokratların adaylarını, parti başkanı sıralamıyor. Bir ön eleme usulü var anlayacağınız. Dolayısıyla bu sadece matematiksel bir mesele değil. Süreçler içinde seçile seçile son adaylık pozisyonuna geliyorsunuz. Yukarıdan inme bir usul değil.
- Ulusal ve yerel düzeydeki baraj uygulamalarında genelde daha çok nispi temsil sisteminin uygulandığını ifade ettik. Burada uygulama farklılıkları olabiliyor. Bazıları katı seçim barajı uygularken bazıları bir kısım esneklikler gösterebiliyor. Örneğin; Portekiz, Güney Afrika Cumhuriyeti, Finlandiya, Hollanda ve Makedonya gibi ülkeler nispi temsil sistemi uyguluyor olmalarına rağmen herhangi bir baraj uygulamıyorlar. Ne kadar oy alırsanız o kadar temsil edilme imkanı buluyorsunuz. Slovenya'da %4'tür seçim barajı; İsrail'de 2014'e kadar 2'ydi sonra 3,25'e çıkardılar koalisyon kurmadaki zorluklar dolayısıyla; Polonya, Almanya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde %5 seçim barajı uygulaması vardır. Ancak Polonya ve Almanya gibi ülkelerde %5 seçim barajına rağmen etnik azınlıklar için bu baraj uygulanmıyor. O yüzden Polonya Parlamentosunda her zaman bir Alman azınlık grubu var olabilmektedir. Benzer bir uygulama Romanya'da da söz konusudur. Macar azınlık %5 seçim barajına tabi değildir. Dolayısıyla bu kesimler de parlamentoda seslerini duyurabilme imkanı elde edebilmektedir. İsveç'te %4'tür fakat eğer bir siyasi parti herhangi bir seçim bölgesinde %12'yi aşmışsa barajdan muaf tutulur. Benzer bir uygulama da Norveç'te var. Türkiye örneğinde düşünecek olursak diyelim ki HDP barajı aşamadı ama Diyarbakır'da mesela belli bir eşiği aştığı için bu bölgeden temsil imkanı bulabilecek ulusal barajın altında kalmış olmasına rağmen. Ulusal barajı aşamayınca İstanbul'dan temsil imkanı bulamayabilecek ama. Danimarka parlamentosunda temsil edilebilmek içinse %2'lik bir baraj uygulanıyor. 2014'e kadar Rusya'da %5'ti, %7'ye çıkardılar. Anayasa Mahkemelerine götürdüler ama mahkeme iptal etmedi. Dolayısıyla Türkiye'den sonra en yüksek baraj şu an Rusya'da. Modern ve çoğulcu demokraside kıstaslarınız diğer ülkelerin deneyimleriyle de ölçülebilir. Bu demokrasilerde %5'ten daha yüksek bir seçim barajı ile karşılaşmak mümkün değil.

İkincisi Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi seçim barajının %3'ü aşmaması gerektiği konusunda bir tavsiye kararı var. Venedik Komisyonu da %3-5 arasında olabileceğine dönük bir değerlendirmesi var. Dünyada bilinen en yüksek baraj uygulaması Türkiye'de.

- Seçim barajı uygulaması 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33. maddesine dayanmaktadır. Darbe döneminde yapılan ve günümüzde de geçerliğini koruyan bu uygulamanın arka planında hükümet krizlerini önleme fikri yaratılmaktadır. Yani bu baraj, aslında Türkiye'nin 1980 öncesinde deneyimlediği siyasi krizlere bir tepki olarak uygulamaya konulmuştur. %10'luk baraj üç temel amaçla getirilmiştir: 1. Hükümet kurulmasını kolaylaştırmak 2. Koalisyonları önlemek ve 3. İstenmeyen grupları parlamento dışında bırakmak. 1980 darbesinin ideolojisi düşünüldüğünde daha ziyade dini eğilimli partilerin, örneğin Refah Partisi, dışarıda bırakılmak istendiği söylenebilir.
- 2007 yılında %10'luk seçim barajı AİHM'e taşınmış ve Mahkeme bu barajı insan hakları ihlali olarak değerlendirmemiştir. Ancak %10'luk oranın yüksek olduğunun altı çizilmiştir kararda. İhlal verilmemesinin önemli gerekçelerinden biri bağımsız adaylar için herhangi bir baraj uygulanmaması ve dolayısıyla seçilme hakkının ihlal edilmediğinin düşünülmesidir. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki bağımsız adayların seçilebilmesi, semenlerin bir bölgeye yığılması ile mümkün olabilen bir durumdur. Bir başka ilde çok zorlanırken örneğin Diyarbakır'da HDP'nin çok rahat bağımsız bir milletvekili çıkarabilmesi bundan kaynaklanmaktadır. Yakın zamanda BBP, DSP ve Saadet Partisi seçim barajını Anayasa Mahkemesine götürdü ancak Mahkeme esasa girmeden başvuruyu usulden reddetti.
- Yüksek seçim barajının temsilde adaleti zedelediği sıkça dile getirilmektedir. Seçim barajı temelde güçlü partilerin lehine işleyen bir sistem tasarımıdır. Alınan oy oranı ile kazanılan sandalye arasında büyük farklılıklar olabilmektedir. Rusya'da 1995'te yapılan parlamento seçimlerinde o dönem %5 olan seçim barajından dolayı sandığa giden seçmenlerin yaklaşık %45'inin iradesi meclise yansımada. Ukrayna'da 2006 seçimlerinde %3'lük seçim barajı nedeniyle yine sandığa giden seçmenlerin %22'sin iradesi meclise yansımada. Yine Bulgaristan'da 2013 seçimlerinde de sandığa giden seçmenlerin %24'ü meclise temsilce gönderemedi. Finlandiya'da da 2010 seçimlerinde seçmenlerin %29'unun iradesi parlamentolarına yansımada. Ak Parti'nin 2002'de aldığı oy oranının neredeyse iki katı bir temsiliyet elde ettiğini Nihat Hoca ifade etti konuşmalarında. Dolayısıyla hem Türkiye'de hem de diğer ülkelerde seçim barajının temsilde adaleti etkileyen bu rolü sıraladığımız örneklerde açıkça görülmektedir. 2002 seçimlerinde sandığa giden seçmenlerin %46.3'ünün iradesi yansımada meclise.
- %10'luk seçim barajı her ne kadar temsilde adalete zarar verse de hiç değilse yönetimde istikrarı sağladı mı diye düşündüğümüzde ise şu tabloyla karşılaşıyoruz. 1987'de seçilen ANAP hükümetinden sonra 2002 yılındaki AK Parti iktidarına kadar hep koalisyon dönemleri yaşadık. Yani seçim barajına rağmen uzun bir koalisyonlar

dönemi yaşadığımız görülmektedir. Siyasi istikrarsızlıktan dolayı 1995 ve 2001'de büyük ekonomik krizler yaşandı.

- Ayrıca %10'luk seçim barajı ile parlamento dışında bırakılmak istenen gruplara ne oldu diye baktığımızda ise ilk olarak 1995'te Refah Partisi'nin %21 oy alarak koalisyonun büyük ortağı olduğunu görüyoruz. Yine Refah Partisi'nden ayrılan kadroların kurduğu AK Parti, dört seçimi peş peşe kazanarak Türkiye siyasi tarihinin en uzun soluklu iktidarlarını oluşturdu. Dolayısıyla aslında barajı koyanların niyeti ile ortaya çıkan tablo aslında hiç de örtüşmedi.
- %10'luk baraja takılan Kürt siyasi partileri de 2011 seçimlerinde 30 bağımsız aday kazanarak meclis içinde grup kuracak bir çoğunluğa ulaştılar. Dolayısıyla Kürtleri de sistemin dışında bırakamadı bu yüksek baraj. 2015'te de %13.2 oy oranı ve 80 milletvekili ile temsil olanağı buldu bu hareket.
- Tüm bunlarda hareketle 30 yıllık tecrübemiz bize göstermiştir ki %10'luk seçim barajının murat ettiği yönetimde istikrar ve istenmeyen grupların dışarıda bırakılması amaçları gerçekleşmemiştir.
- Yüksek seçim barajları henüz kurulmuş siyasi partilerin alternatif olabilme umudunu da kırmaktadır. Zira bunların kısa süre içinde bir cazibe merkezine dönüşmeleri istisnai bir durumdur ve ancak siyasi kriz dönemlerinde mümkün olabilmektedir. Bunun en tipik örneği de 2002 seçimlerindeki AK Parti'nin yüksek performansdır.
- Türkiye'de dini ve etnik azınlıkların temsiliyetini kolaylaştıran bir enstrüman da olmadığı için %10'luk seçim barajının bu haliyle kabul edilebilir olduğunu düşünmüyorum. Zira farklı görüşlerin meclise yansması sorunlu hale gelmektedir.
- Siyasi sistemin diğer olgularıyla beraber düşünüldüğünde %10'luk seçim barajının daha büyük bir sorun ağına dönüştüğü görülebilir. Örneğin aday belirleme usullerinin demokratik olmaması ile beraber düşünüldüğünde ne kadar vahim bir tablo ile karşı karşıya olduğumuz daha iyi anlaşılacaktır. Dört büyük siyasi partimizin aşağı yukarı aynı usulle, yani genel merkezde ve hatta genel başkan tarafından hazırlanan milletvekili aday listeleriyle seçimlere girdiğini görüyoruz. Dolayısıyla temsilde adaleti konuşurken bunların bir bütünlük içinde ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Temsilde adalet sadece siyasi partilerin aldığı oy oranıyla değil; aynı zamanda aday belirleme süreçleri, seçmenin milletvekiliyle temasının olup olmaması gibi hususlarla birlikte değerlendirildiğinde ancak tatmin edici bir sonuç ortaya çıkaracaktır. İnsanın aynı parti içinde istediği adayı seçme noktasında dahi sorunların yaşandığı bir sistemin içindeyiz şu an. Bu tablo parti içi demokrasilerin istenilen seviyede olmamasından kaynaklanıyor bir yönüyle.
- Yüksek seçim barajlarının yönetimde istikrarı sağlamanın tek yolu olarak görülmesi sorunlu bir anlayıştır. Siyasi istikrarı tek parti iktidarına bağlayan bir anlayıştır bu.

Oysa demokrasilerde ön planda olan uzlaşa kültürüdür. Temsilde adalet ilkesinin en az yönetimde istikrar ilkesi kadar önemsenmesi gerektiğini düşünüyorum. Yüksek seçim barajı çoğulcu bir demokrasinin değil; çoğunlukçu bir anlayışın yansımasıdır.

Soru-Cevap

Soru: Göksel Hoca'nın her iki ilkeyi ayrı seçimlerde tatmin etmeye dönük başkanlık sistemi önerisine dönük bir soru soracağım. Temsilde adaleti önceleyen bir meclis seçimi ve yönetimde istikrarı önceleyen bir başkan seçimi yaptığımızda bu sefer iki ilkenin çekişmesi, başkan ve meclisin çekişmesine dönüşmeyecek mi?

Göksel Aşan: Ben ikilemden kaçınmak için önerdim bunu. Meclisin hükümete ne kadar müdahale edeceği ve hükümetin meclise ne kadar müdahale edeceği problemi siz bu seçimleri ayrı yaptırırsanız da yaptırmazsanız da var. Yani bu seçim sisteminin bir sorunu değil. Seçim sisteminden bağımsız bir şey bu soru. Ben teknik anlamda seçim sistemi özelinde yaptım bu değerlendirmeyi.

İlhan Kaya: ABD örneğinde sistem çok net. Orada yasama ve yürütmenin seçilme süreçleri birbirinden bağımsız. Bir parti genel başkanı değil başkan ya da başkan adayları. Parlatmentonun hayli güçlü olduğu bir sistemdir bu aslında. Büyükelçinizi atarken bile senato onayı gerekiyor. Dolayısıyla bu sistemi nasıl kurguladığınızla alakalı bir durum. Tek başına seçim sistemleriyle izah edilebilecek bir şey değil. Yasama ve yürütme arasında nasıl bir güç dağılımı yaptığınızla doğrudan ilişkili. Her ne kadar bir parti yakınlığı olsa da yasama tamamen yürütmeden bağımsız ve sorunuzun asıl ilişkili olduğu husus bu.

Soru: ABD'de istikrar olduğunu kabul ediyor musunuz?

İlhan Kaya: Eğer yönetimde istikrardan hükümet kurma sürecini anlıyorsak oldukça istikrarlı olduğunu söyleyebilirim. Hiç hükümet kurulamaması gibi bir durum söz konusu olmamış. Çarpıklıklar var mı dersanız 2000 seçimlerinden bahsedebilirim mesela. Aslında Al Gore daha çok oy almasına rağmen seçim sistemlerinden dolayı daha az oy alan Bush başkan olmuştur. Bu da eyaletlerdeki delege seçiminden kaynaklandı. Çünkü ABD'de başkan doğrudan halk değil; halkın seçtiği delegeler seçiyor. ABD sistemi direk tek parti iktidarı şeklinde işliyor. İki eğilim var aslında. Üçüncü bir eğilimden söz edilebilirse de %4'ü dahi geçemiyor. Yani temsil edilmesi mümkün gözüküyor. Ama bu eğilimin bir başkan adayı çıkarması ve başkan seçilebilmesi mümkün. Yani yürütme ve yasamanın birbirinden ne denli bağımsız olduğunu anlatmaya çalışıyorum.

Soru: Türkiye'de partilerin birbirinin antitezi olarak görülmesi uzlaşayı zorlaştırmıyor mu?

İlhan Kaya: Çok basit bir örnekle ifade edeyim. Türkiye'de herkes dil öğrenmenin zorluğundan dem vurur. Ben bunun tamamen sınav sisteminden kaynaklandığını düşünüyorum. Hocaların beceriksizliği ya da eğitim politikanız değil, sınav sisteminizin

becerilerini geliştirecek şekilde dizayn edilmemiş. Aynı bu örnekteki gibi sorunuza gelince ben bu sefer de sorunun seçim sisteminde olduğunu söyleyeceğim. Çünkü seçim sistemimiz uzlaşmaya zorlayan bir yapıya sahip değil. Oysa iki türlü bir seçim sistemi olsa uzlaşmak zorunda kalırsınız. Dolayısıyla sistemin uzlaşmayı teşvik etmesi önemli.

Soru: Türk tipi başkanlık sistemi konuşuluyor. Ne düşünüyorsunuz?

Nihat Bulut: Dünyada bir Amerikan tipi, bir de diğerleri var. Amerikan tipini ayrıntılarıyla biliyoruz. Diğer uygulamaları da pozitif ve negatif yanlarıyla değerlendirebiliriz. Ama sizin sorduğunuz ve Cumhurbaşkanımızın kafasındaki Türk tipi başkanlık sistemini bilmiyoruz. Buna ilişkin elimizde somut bir şey olmadığından değerlendirme yapmak pek mümkün değil.

Soru: Hükümetin parlamentoya karşı sorumlu olduğu ama başkanın doğrudan halk tarafından seçildiği bir yarı başkanlık sistemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Nihat Bulut: Buna ilişkin bir öneri de görmedim ben. Eğer benim kişisel fikrimi soruyorsunuz ben Türkiye’de parlamenter sistemin devam etmesinin sağlıklı olacağı kanaatindeyim.

Yorum: Carl Schmitt der ki halkın iradesini bir meclis temsil edebiliyorsa tek kişi niye temsil edemesin? Halkın tek bir kişiyi seçerek de iradesini ona teslim edebileceğini söyler. Dolayısıyla anti-diktatöryel olmak aslında demokratik teoriye çok uygun değil.

Soru: İlhan Hoca'nın seçim barajına ilişkin verdiği bilgilerden hareketle seçim barajının optimum noktasının size göre ne olduğunu sormak istiyorum. Burada toplumların dinamiklerinin ve sosyal yapılarının farklılıklarını göz önünde bulundurmak gerekir mi?

İlhan Kaya: Ben de Nihat Hocamın başta söylediği gibi seçim barajının %5'i geçmemesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü o sıçramayı yapabilmek hiç de kolay değil. Partilerin umudunu da kıran bir şey. Burada farklı kesimlere temsil imkanı getirelim derken yönetimde istikrarı da zedelemeyelim dersiniz şöyle bir ayarlama da yapılabilir: Dersiniz ki şu oranının altında oy alanlar daha sınırlı sayıda bir temsil olanağı bulacaktır. Böylece büyük partilerin çoğunluk elde etmesinin önüne bir engel de koymamış olursunuz. Seçim problemimizin problemi inanılmaz katı olmasından kaynaklanıyor. Şu da sizi yanıltmasın: Bugün kendinizi yakın hissettiğiniz partilerin iktidarda olması yarın da böyle olacağı anlamına gelmiyor. Başta askerlerin düştüğü hataya düşmemek gerekir. Çünkü onlar da sistemi kurgularken İslami kökenli dedikleri siyasi partilerin çoğunluğu elde edeceklerini hesap etmediler. Ama bugün görüyoruz üst üste dört dönemlik bir AK Parti iktidarı ortaya çıktı. Bunu öngörebilseler asla böyle bir sistem kurgulamazlardı. Diğer bir konu, Turkish exceptionalism dedikleri bir şey var. Yani biz meseleleri ele alırken hep biz farklıyız deme eğilimi gösteriyoruz. Ama herkes farklı zaten. İşin bir makuliyeti, bir orta noktası var. Oraya gelmek zorundasınız. Check-balance'ların da olması gerekir kurguladığınız

sistemlerde. Son olarak şunu da söyleyeyim ki bugün bir parti ya da kişi özelinde istediğiniz sistemlerin, yarın karşıt görüşte olduğunuz kişi ya da partilerce de domine edilebileceğini hesaba katmalısınız.

Soru: Yönetimde istikrarın tek parti iktidarına bağlanamayacağını ifade etti İlhan Hoca. Koalisyonla bunun mümkün olabileceğini mi düşünüyorsunuz?

İlhan Kaya: Tek partinin olması bile aşırı kutuplaşmanın olduğu dönemlerde istikrarı sağlamaya yetmez. Yönetimde istikrardan kastımız hükümetin oluşması ve devleti yönetebiliyor olmasıdır. Karar mekanizmalarının işliyor olmasıdır önemli olan. Dolayısıyla yüksek seçim barajlarının mantığının aslında tek parti iktidarına bağlı olduğunu vurgulamaya çalıştım. Yüksek seçim barajları tek parti iktidarlarını, o da yönetimde istikrarı getirecek sanılıyor. Ben de diyorum ki yüksek seçim barajına rağmen 90'lı yıllarda gördük ki bir tek parti iktidarı çıkmadı.

Nihat Bulut: Ben burada İlhan Hocamıza katılıyorum bu anlamda. İstikrar tek parti iktidarına bağlı bir şey değildir. Geniş anlamda istikrar, siyasal sistemin ana gövdesi itibariyle herhangi bir darbeye ve krize maruz kalmadan sürmesini ifade eder. Dar anlamda istikrar ise yalnızca tek parti iktidarına bağlanabilecek bir şey değildir. Mesela Japonya'da ve bir dönem İtalya'da uzun dönem koalisyonlar olmasına rağmen istikrarlı bir yönetimleri olmuştur. Bizde tek parti iktidarı olmadığında bir uzlaşının olmaması ve koalisyon kurmadaki zorluk dolayısıyla yönetimde istikrar, tek parti iktidarıyla özdeşleştiriliyor. %10 seçim barajı şu anlamda kesinlikle istikrara katkı sağlıyor: Mesela 1999 seçimlerinde bu baraj olmasa belki üç değil de ancak beş partinin bir araya gelmesiyle bir koalisyon mümkün olabilecekti. Dolayısıyla %10 seçim barajı her zaman katkı sağlar buna. Ama bizim bahsettiğimiz dar anlamda istikrar. Seçimler yapılıyor ve keskin kutuplaşmalar dolayısıyla bir koalisyon kurulamıyor. Aslında istikrarsızlık tam olarak da bu uzlaşmama halidir.

Göksel Aşan: Seçim sistemi konuşuyorsak yönetimde istikrar bence tek parti iktidarını ifade etmektedir. Koalisyon sistemi seçim sistemi meselesi değildir. Koalisyonla da istikrar olabilir ama bu seçimden sonra siyasi partilerin davranış biçimi ile ilgilidir. Dolayısıyla seçim sisteminin işlevi seçim akşamında sonra erer. Biz de seçim sistemlerinden bahsederken yönetimde istikrardan tek parti iktidarını anlamalıyız bu sebeple.

Soru: Bizde seçime katılım diğer ülkelerle kıyaslanamayacak ölçüde yüksek oluyor. Bunu temsilde adalet açısından önemsiyor musunuz?

Nihat Bulut: Seçimlere katılım oranı 2002'de %79, 2007'de %84, 2011'de %87 ve 2015'de de %86 olmuş ki bu dünya ortalamasının çok üzerindedir. Bu adil temsilin önemli göstergelerinden biri ama tek başına temsilde adaleti sağladığı söylenemez. Oyların parlamentoda temsili de 2002'de çok sorunlu olsa da 2007 seçimlerinden itibaren %95'lerde. Bunlar temsil adaleti bakımından önemli göstergelerdir ama mutlak değildir.

En dikkat çeken, 1965 seçimlerinde uygulanan milli bakiye sistemidir. Artık oyların partilere bölüştürülmesi neticesinde çok az oy alan partiler dahi parlamentoda temsil imkanı bulabilmiştir. Bunun mutlak bir ölçüsü yok ama temsilde adalet ilkesini her zaman göz önünde tutmak gerekir.

İlhan Kaya: Temsilde adalet cetvelle ölçüp gramajıyla söyleyebileceğimiz bir şey değil. Toplum bunun olup olmadığını hissediyor. Mesela Diyarbakır'daki seçmenin %65'i 70'i HDP'ye oy verdi diyelim ama meclise bir tane de temsilci gönderemedi. Şimdi orada temsilde adalet tartışma konusu olabilir çünkü sizin asıl seçtiğiniz kimseler değil, daha az oy alan adaylar sizi temsil ediyor. Bunlar bizim politik kültürümüzle de alakalı ama temelde dört eğilim oluştu Türkiye'de: Milliyetçi muhafazakar bir kesim, seküler bir kesim, Türk ve Kürt milliyetçisi gruplar. Dolayısıyla kimlik siyaseti belirleyici hale geliyor ve hizmet siyaseti ancak o kimlik siyasetiyle birlikte olduğunda iktidar getiriyor. Bu da aslında koalisyonları zorlaştıran bir durum. Çünkü sadece seçim sistemiyle bu meseleleri halletmek, mesela koalisyonun kurulmasını kolaylaştırmak mümkün değil. Politik kültürün o geçişkenliklere de izin vermesi gerekir. Ama bahsettiğim kutuplaşmalar bu işleyişleri zorlaştırıyor.

Göksel Aşan: Oy kullanmak aslında bir fayda maliyet analizidir. Yani seçilecek kişinin sizin hayatınızı ne kadar değiştirebildiğidir asıl kritik mesele. Sizin hayatınızı değiştirmesinin size maliyetiyle oy kullanma maliyetinizi karşılaştırırsınız. Eğer seçilecek kişi sizin hayatınıza çok etki etmeyecekse, oy kullanma eğiliminiz de geriler ekonomik açıdan bakınca. Amerikan başkanının kim olduğuna göre bir Amerikan vatandaşının hayatında çok dramatik değişimler olmadığı için bu oranın bizdeki kadar yüksek olmasını beklemek haklı bir beklenti olmayacaktır. Ama mesela kürtaj için bir referandum yapıldığında oy kullanma oranının hayli yükseldiğini görüyoruz. İkinci bir konu da oyunuzun sonuca etki etme ümidinizin azalması sizi oy kullanmamaya sevk edebilir.

II.Oturum

Türk Siyasi Partiler Rejiminin “Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar” Yönünden Değerlendirmesi

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN, İstanbul Üniversitesi

- Temsilde adalet – yönetimde istikrar ilkeleri terazinin iki kefesine gibidir. Birine ağırlık verdiğiniz zaman diğerinin dengesi bozuluyor. Bu sebepten dolayı bu dengeyi tutturabilmek pratikte hiçbir zaman mümkün olmamıştır.
- Bu ilke ilk sınavını 1995 yılında veriyor. Anayasa mahkemesine açılan bir iptal davasında %10 seçim çevre barajıyla ilgili iptal davasında anayasa mahkemesi bu iki ilkeyi güzel bir şekilde açıklıyor.
- Anayasa mahkemesi kararının gerekçesi, anayasa hükmünün yorumlanmasında önemli bir yere sahiptir.
- AYM: “Temsilde adaletin ağırlığı, yönetimde istikrarın temel koşuludur. Adalet, istikrar sağlar. Yalnızca istikrar düşüncesi, adalet olmayınca istikrarsızlık yaratır. Anayasa'nın gözetilmesini istediği “temsilde adalet ilkesi” serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm öğeleriyle özetlenmekte ve oyla orantılı temsilci sayısı ile yaşama geçirilmektedir. “Yönetimde istikrar ilkesi” ise, yürütmenin güçlü olmasını sağlayacak biçimde oyları yasama organına yansıtacak yöntemler olarak algılanmaktadır. (...) Kimi durumlarda birbirinin karşıtı gibi görünen bu iki ilkenin demokrasinin doğal aracı sayılan seçimlerde birbirini dengeleyecek ve tümleyecek biçimde birlikteliğine önem verilmelidir. Bunun için en az yakın olan seçim sisteminin uygulanması gerekmektedir. Bu iki ilkeyi her yönüyle olmasa da genelde bağdaştırmak, ülkelere göre değişmesi olağan bir durumdur.”¹
- Seçim sistemlerini iki başlık altında toplayabilecek durumdayız. Bunlar nispi temsil sistemi ve çoğunluk sistemidir.
- Nispi temsil sistemi saf halinde olduğunda temsilde adaleti tam manasıyla sağlayan bir sistemdir. Çünkü bu sistemde her bir parti aldığı oy nispetince parlamentoda temsil edilir. AYM de bir kararında diyor ki en ideal sistem nispi temsil sistemidir. Bu sistemin temel özelliklerinden biri parlamentonun çok parçalı olmasıdır. Saf halinden bahsediyoruz. Koalisyonlu hükümet bu sistemde kurulamaz. Koalisyonun iktidarını sürdürebilmesi için koalisyonu oluşturan partilerin uzlaşmacı olması gerekir. Uzlaşma kültürünün yerleşmemiş olduğu toplumlarda saf nispi temsil sisteminden bahsedebilmek mümkün değildir. Uzlaşmacı toplumlarda dahi bu seçim sisteminin istikrarlı hükümet oluşturabileceğini düşünmek mümkün değildir.

¹ Bkz.: Esas Sayısı : 1995/54, Karar Sayısı : 1995/59, Karar Günü : 18.11.1995.

1-2 sandalyeli siyasi partilerin mecliste var olduğunu düşünürseniz bunların koalisyonda yer alması, çok parçalı bir koalisyonun ise istikrarlı bir hükümet oluşturabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple nispi temsil sisteminin saf halinde istikrarlı hükümetlerin oluşturulabilmesi imkansızdır.

- Çoğunluk sistemleri ise yönetimde istikrarı tercih eder. Temsilde adaleti ikincil nitelikte görür. Bu sistemlerde genelde iki parti arasında, bazen bir parti bazen diğer parti iktidarı oluşturur. Yönetimde tam manasıyla istikrar olur. Bu sistemde istikrarlı hükümetler vardır. Ama adaletli parlamentolar söz konusu değildir. Böyle bir ikilem söz konusudur. ABD ve İngiltere’de de çoğunluk sistemi uygulanır. Yani tek turlu, tek isimli, basit çoğunluk sistemi.
- Parlamenter sistemlerde çoğunlukla nispi temsil sistemi uygulanır. Ancak saf nispi temsil sistemini uygulayan ülke yoktur. Hepsini belirli rasyonel tedbirlerle o sistemi güçlendirme yoluna gitmişlerdir. Bu tedbirlerden ilk akla geleni barajdır. Nispi temsil sistemini uygulayan ülkelerin tamamında baraj vardır. Batı ülkelerinde %3-5 arasındadır. Rusya’da %7 olarak uygulanır.
- Bizde hükümetlerin kurulması kolaylaştırılmış, güvensizlik oyuyla düşürülmesi zorlaştırılmıştır. Bu parlamenter rejimlerin rasyonelleştirilmesi yöntemlerinden biridir.
- Özellikle başkanlık rejimlerinde hükümetler istikrarlıdır. Amerikan prototipinden bahsediyoruz; çünkü başkanlık rejimi dendiğinde Amerika anlaşılır. Neden bu böyle? 1)Seçimler dört yılda bir yapılır. 2)Seçilen başkanın güvensizlik oyuyla düşürülebilmesi mümkün değildir. Başkanın görevden alınması mümkündür fakat bu istisnadır, belirli şartları vardır.
- Parlamenter rejimlerde istikrarlı yönetimler oluşturulamaz mı? Esas bunu düşünmemiz lazım. İkinci dünya savaşı sonrasında Federal Almanya bunu başarmıştır. Anayasasına koydukları bir hükümle istikrarlı hükümetler oluşturmuştur. Almanya ikinci dünya savaşı sonrasında sürekli koalisyonlarla yönetilmiş olan bir ülkedir. Alman sisteminin temel özelliği, seçilen şansölyeyi tek bir yolla görevden alabilirsiniz. O da başka bir şansölye seçerek. Başbakan seçmeden güvensizlik oyuyla düşürülmesi mümkün değil.
- Almanya’nın seçim sistemi nispi temsil-baraj-basit çoğunluk sistemidir. Her seçim çevresinde bir milletvekili basit çoğunlukla seçilir. Geriye kalanı D’Hondt sistemiyle paylaşılır. Özbudun ve arkadaşlarının tasarladığı seçim konseptinde bu vardı.
- Parlamenter rejimlerde cumhurbaşkanının takdir yetkisi diye bir şey yoktur. Cumhurbaşkanı parlamenter rejimlerde devletin manevi şahsiyetini üzerinde barındırır. Siyasetin jargonlarını kullanmaz. Burada başbakanın istediğinin dışına

ancak kurumların uyumlu çalışmasını sağlamak amacıyla bir takım tedbirler alabilir. Onun haricinde herhangi bir tedbir alamaz. Alman sisteminde ise böyle bir yol dahi –özellikle bazı durumlarda- mümkün değildir.

- 1999'dan 2002'ye kadar krizler dönemi yaşanmıştır Türkiye'de. Bu krizler döneminin yaşanmasındaki temel etkenler nelerdir? Birincisi, cumhurbaşkanının sistemdeki rolü. Bunu basite almamak lazım. İkincisi, çok partili yapı. Üçüncüsü, çok partili yapının yanında hükümeti kuran güçlü partinin azınlık partilerine mahkum olması. Esas Alman parti rejiminin ve hükümet sisteminin temel özelliği, bu negatif etkileri ortadan kaldıracak niteliktedir. Türkiye'de başkanlık rejiminin kurulması ancak anayasa değişikliğiyle olur ve bu değişiklik kısa zamanda mümkün görünmüyor. Peki böyle bir kurucu güvensizlik oyu sisteminin kurulması nasıl mümkün olabilir? Şüphesiz, bu da anayasa değişikliğiyle olur. Bu sistemde şansölyeye getirilen temel eleştirilerden bir tanesi azınlıkta kalmasına rağmen iktidarda kaldığından dolayı yerinden edilemeyen şansölye olarak adlandırılır. Bu da istikrarı işaret eden bir özelliktir. Ama Almanya açısından eleştirilen bir noktadır.
- Kısa dönemde krizleri aşmanın başka bir yolu yok mu? Çoğunluk sistemlerinde iki parti ortaya çıkar. Üçüncü parti çok nadir olur. Çoğunluk sistemi getirildiğinde, yani tek turlu tek isimli basit çoğunluk sistemi getirildiğinde genelde ortaya iki parti çıkar. Çoğunluk sistemleri yönetimde istikrarı sağlar. Ama temsilde adaleti ihmal eder.
- Alman kurucu güvensizlik oyu sistemi ise, temsilde adaleti sağlar, yönetimde istikrarı sağlayabilecek nitelikte olan bir sistemdir.

Politik Sosyoloji Perspektifinden “Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar”

Yrd. Doç. Dr. Kaya Akyıldız, Bahçeşehir Üniversitesi

- Gramsci’ye göre doğuda sivil toplum dediğimiz şey gelişkin değildir. Dolayısıyla devlet büyük ölçüde siyasal alanı kaplar. Bir grup iyi örgütlenmiş insan böyle bir devleti yıkabilir. Bolşevikler örneği. Batıda sivil toplum çok gelişkindir. Bir sürü kurum yaratılmıştır. Devletle toplum arasında bir sürü aracı vardır ve bu insanların ikna edilmesi gerekir. Doğuda zor işlerken batıda işlemez. Doğuda şiddet bir yolken batıda ikna bir yol olmak zorundadır der Gramsci. Onun önerdiği şey epeyce tartışılmıştır. Neticede bir Marksistten bahsediyoruz, size bir devrim stratejisi anlatmak durumunda. Solda sivil toplum tartışmalarını tetikleyen şey biraz buradan neşet eder.
- Devlet nedir Weber için? Çok basitçe, meşru şiddet tekelidir. Hobbes’ta doğa durumu dediğimiz şeyde herkes herkesin düşmanıdır, insan özünde bencil, kindar, çıkarıcı bir yaratıktır. Dolayısıyla her şeye hakkı olduğunu düşünür. Ve güçlü olduğunda sizin elinizde ne varsa onu almaya kalkar. Herkes kendi güçlü olduğu anda diğerine saldırıyorsa ortada sınırsız savaş durumu vardır. Sınırsız savaş durumunda medeniyet olmaz, hukuk olmaz, mülkiyetten söz edilemez. Dolayısıyla bu durumdan çıkmak için bir sözleşme yapıyoruz. Kimle? Teorik olarak Leviathan’la yapıyoruz sözleşmeyi, yani devletle yapıyoruz. Çok basitçe şunu diyoruz devlete: Ben adaleti kendi kendime tecelli ettirme hakkımı sana veriyorum, senin adil ve dürüst bir biçimde adaleti sağlamanı bekliyorum. Bunu nasıl yapacağız? Seninle benim aramda bir sözleşme yapacağız. Yani anayasa. Anayasayla vatandaş olarak - sana başkasının gözünü oyma hakkı devretmiş birisi olarak- neyi yapacağımı neyi yapamayacağımı, haklarımın neler olduğunu tanımlıyorum. Hiçbir biçimde sana karşı gelmeyeceğim. Neden? Çünkü eğer sana karşı gelirim kaos durumuna geri döneriz, orada da biteviye savaş hali. Dolayısıyla bu durumdan çıkamayız. Teori bu. Buna sonradan çok eklemeler çıkarmalar itirazlar oldu. Ama Weber’in geldiği yer biraz böyledir; devlet meşru şiddet tekelidir. Birisine şiddet uygulanacaksa -bu şiddet sembolik ya da fiziksel olabilir- bunu uygulama hakkına sahip olan devlettir. Biz kendimiz bunu yapamayız insanlar olarak, temelde bu. Dolayısıyla, devleti analiz ederken biraz buradan bakar. Yani meşru şiddet tekelini nasıl kullanacak, bunun meşruluğu nasıl sağlanacak. O çok ileri gitmez, daha sonrakiler Webercilerin katkısı.
- Totaliteryan bir yönetimden bahsettiğimizde, İtalyan faşizminden, nazi Almanyasından, Sovyetler Birliğinden söz ettiğimizde, bu ülkelere totaliteryan denilmesinin birkaç tane nedeni vardır. En önemlisi şudur: Devlet ile sıradan yurttaş arasında bir takım mekanizmalar vardır, devletle yurttaşı karşı karşıya getirmeyecek. Yani bu ikisi karşı karşıya geldiğinde devlet şiddeti ya da devletin gücü karşısında yurttaş çok güçsüzdür. Devletle baş edebilmesi düşünülemez, mümkün değildir. Dolayısıyla, demokratik teorinin söylediği şudur: mümkün olduğunca çok mekanizma yaratmanız gerekiyor. Yani temsili sağlayacak, devletin

gücünü vatandaş karşısında kullanmasını bir şekilde engelleyecek bir takım tampon mekanizmalar. Sivil toplumun gücü buradan gelir. Bu mekanizmaların yaratılması lazım. Ama totaliteryan yönetimlerde şu olur, bütün bu mekanizmalar devlet tarafından ele geçirilir. Hiçbir biçimde devletin kontrolü altında olmayan bir yapının yaşamasına izin verilmez. Bu bahsedilen devletleri totaliter yapar. Hepimizin üzerine düşünmesi gereken bu, ya da benim aklımdaki soru şöyle formüle edilebilir: Eğer tam demokratik olacaksa bir ülke -örneğimiz de Türkiye- temsilde adalet ve demokrasi sağlanacaksa, bu mekanizmalar otoriteryan yönetimlerde ya da totaliteryan yönetimlerle yönetilen ülkelerde gördüğümüz gibi sivil toplumun alanının kuşatılması, bir takım mekanizmaların bütünüyle devlet tarafından fethedilmesi nasıl önlenabilir ve nasıl yapılabilir?